

УДК 378

Л.М. ТЕРНАВСЬКА,
*старший викладач кафедри іноземних мов
Бердянського університету менеджменту і бізнесу*

О.А. ШАУЕРМАН,
*старший викладач кафедри іноземних мов
Бердянського університету менеджменту і бізнесу*

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ВНЗ НАВИЧОК ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Статтю присвячено проблемі формування навичок технічного перекладу у майбутніх фахівців в процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін. Автори на основі аналізу труднощів перекладу пропонують моделі вправ, які сприяють формуванню зазначених навичок. Описані методи і форми роботи, у свою чергу, сприяють розвитку ціннісних орієнтацій, іншомовних комунікативних умінь, умінь аналізувати і адекватно оцінювати свої дії, умінь саморегуляції і самовдосконалення.

Ключові слова: переклад, навички перекладу, іншомовне спілкування, труднощі перекладу.

Постановка проблеми. Питання виходу України на зовнішній ринок актуалізує проблему створення й освоєння принципово нових знарядь праці, матеріалів і технологічних процесів, що перевищують за своїми техніко-економічними показниками кращі вітчизняні та світові досягнення. Неоцінений внесок у справу відповідності вітчизняних досліджень, розробок та виробництва світовим науково-технічним зразкам привносить переклад. Крім того, у зв'язку зі зростаючими контактами з різними країнами, зі збільшенням обсягів обміну інформацією з'являється гостра потреба в оволодінні майбутніми фахівцями технічних галузей навичками іншомовного перекладу.

На нашу думку, підготовка спеціалістів, здатних працювати в різних галузях, знайомих з лексичними та лінгвістичними проблемами перекладу, проблемами системності термінології, з методами аналітико-системної обробки інформації є найбільш адаптованою до потреб суспільства.

Аналіз досліджень. Досвід навчання читання і розуміння оригінальної літератури за фахом показує, що більше всього помилок студенти роблять при перекладі сполучень термінів, особливо атрибутивних, які є широко розповсюдженими в англійських науково-технічних текстах. За підрахунками І. Корунець [4], атрибутивні конструкції різних типів складають 40% від загального обсягу англійського технічного тексту, при цьому препозитивні іменники складають 33,4%. На важливість вивчення складних комплексів іменників, кількість елементів у яких може доходити до п'яти і більше і які зумовлюють великі труднощі для безпосереднього сприйняття інформації, вказують В. Карабан і В. Коптілов [2; 3].

Виклад основного матеріалу. Практика свідчить, що учні не «бачать» численних сполучень у тексті, а якщо і бачать, то намагаються перекладати їх послівно, не маючи навичок пошуку обумовленого слова і встановлення типу зв'язку між елементами словосполучення. Пошуки в словниках, як правило, нічого не дають, тому що лише деякі з англо-українських термінологічних словників містять більш ніж двочленні словосполучення. Словосполучення досліджуваного типу є в більшості вільними, тобто їхні елементи можуть бути й окремими термінами, і входити в різні сполучення. Фахівець повинен мати певні вміння і навички читання і розуміння літератури за фахом без словника.

Про труднощі при роботі з атрибутивними комплексами свідчать і численні письмові роботи студентів (контрольні роботи, конкурси на кращий технічний переклад, письмові переклади на заняттях тощо). Найбільш серйозні помилки, що спотворюють зміст висловлення, породжені, як правило, відсутністю навичок виділення й інтерпретації атрибутивних комплексів, що служать для більш компактного найменування складних науково-технічних об'єктів і цілих підрядних речень.

Мета дослідження полягає в ретельному аналізі причин, що утруднюють розуміння і переклад термінологічних сполучень, а також розробці основних моделей, що сприяють ефективному подоланню виявлених причин. Розроблені моделі можна буде взяти за основу, хоча лексичне наповнення буде різним, залежно від спеціальності.

Для розвитку подібних навичок ми пропонуємо серію вправ для кожної спеціальності, які можна було б включати в навчально-методичні комплекси для відповідного етапу навчання. Роботу зі складання таких вправ варто починати з виділення масиву найбільш уживаних у даній галузі термінологічних сполучень типу N+N+..., що відшукуються як у текстах, так і в словниках.

Далі варто виділити стійкі сполучення, що вносяться до словника-мінімуму зі спеціальності. Це можуть бути, наприклад, такі терміни, як *pig-iron* – чавун, *open hearth furnace* – мартенівська піч, *thump lever* – натискний важіль, *engine lathe* – універсальний токарно-гвинторізний верстат [1].

Виявлення атрибутивних конструкцій при читанні тексту є для студентів першими утрудненнями. Вони посилюються слабким знанням граматики, що не дозволяє студентам правильно сегментувати речення, відмінністю правил пунктуації в англійській мові від української. Для подолання зазначених труднощів ми пропонуємо такі типи вправ:

ТИП А. Виділити словосполучення, що відповідають на питання *що?*

ТИП В. Виділити і проаналізувати сполучення слів, що відповідають на питання *чим?, чого?, чому?, навіщо?*:

The neutral both should be tested periodically for sodium cyanide content.

Water helps to dissolve the salt film.

Localized brine suppresses the vapor phase.

ТИП С. Виділити сполучення типу «іменник + іменник»:

The suitability of each quenching medium will depend on surface and core hardness requirements.

A water quench is usually maintained at 70° to 90° F.

Наступним кроком після виділення словосполучень у тексті є визначення опорного слова. Для формування відповідних навичок корисні також вправи на «мінімальні пари», що відрізняються тільки порядком елементів.

Наприклад. Перекладіть пари словосполучень.

Steel-tool – tool steel; oil fuel – fuel oil; water quenching – quenching water; airplane propeller – propeller airplane;

Ще великі труднощі для розуміння і перекладу зумовлюють сполучення, що включають багатозначні терміни. Наприклад, В. Карабан [2] зазначає, що «термінологічне вживання слова передбачає його однозначність. В ідеалі синоніми до терміна теж повинні бути однозначними». З іншого боку, у літературі з питань термінології нерідко можна зустріти зауваження про відсутність однозначності термінів і навіть заклики до боротьби з нею.

Як вказують багато авторів, приклади неоднозначності термінів численні в будь-якій галузі науки і техніки. Наприклад, слово *slide* у спеціальному словнику має такі українські еквіваленти: 1) каретка; 2) напрямна (верстата); 3) повзун; 4) штосель; 5) бабка; 6) полумшка, движок; 7) обойма, муфточка; 8) кулісний камінь; 9) золотник; 10) шліф; 11) плунжер. Зазначимо, що наведені українські терміни, які еквівалентні слову, не синонімічні один одному.

Зрозуміло, що словосполучення з такими багатозначними термінами викликають утруднення при перекладі і породжують масу помилок. Для підвищення готовності студентів до сприйняття багатозначних термінів ми пропонуємо вправи, що містять сполучення з одним словом у різних його значеннях, де інші члени сполучення є мінімальним контекстом, що допомагає обрати правильний варіант перекладу.

ТИП А. Перекладіть словосполучення, звертаючи увагу на значення слова «case»: *case hardening, carburized case, emergency case, boiler case, in pervious case.*

ТИП В. Знайдіть сполучення, у яких «oil» перекладається як «олія»: *engine oil, fuel oil, tempering oil, vegetable oil, crude oil.*

ТИП С. Знайдіть словосполучення, у якому «rate» перекладається як «швидкість»: *oxidation rate, job rate, wear rate, evaporation rate.*

Наступна важлива причина, що ускладнює сприйняття іменних атрибутивних конструкцій, – їхня еліптичність. Існуючі словосполучення, на думку багатьох авторів, механізмом економії мовних засобів утворюються за рахунок пропускання як службових, так і повнозначних слів.

Наприклад, сполучення *apron lever* (рукоятка на фартуху) можна трансформувати в більш повну форму як *lever on apron*, тоді як сполучення *table speed lever* розгортається в *lever for adjusting table speed.*

Для того, щоб виробити в студентів підхід до інтерпретації еліптичних сполучень, ми пропонуємо вправи як на їх розгортання, так і на компресію повних форм. Наприклад, переробіть словосполучення за моделлю:

Модель А: *metal qualify* → *qualify of metal* (якість металу).

Power supply – подача енергії; *alloys nature* – природа сплавів; *metallurgy development* – розвиток металургії; *pig iron production* – виробництво чавуна; *solid phase change* – зміна твердої фази; *steel grade designation* – позначення марки сталі; *heart treatment methods* – методи термообробки.

Модель В. *feed lever* → *lever for feed* (важіль для подачі).

Stop lever – важіль для зупинки; *quenching for medium* – середовище для загартування; *tool steel* – інструментальна сталь, сталь для інструментів.

Модель С. *tool made of steel* → *steel tool* (сталевий інструмент).

Bridge made of iron – залізний міст; *tank made of aluminium* – алюмінієвий бак.

Модель D. *quenching in oil* → *oil quenching* (загартування в олії).

Carburizing in liquid – науглеродження в рідині; *distillation in vacuum* – дистиляція у вакуумі; *quenching in water* – загартування у воді.

Модель E: *resistance to corrosion* → *corrosion resistance* (опір корозії).

Resistance to wear – опір зносу; *resistance to shock* – опір ударові; *resistance to heart* – опір теплу, теплостійкість; *resistance to acid* – опір кислоті, кислотостійкість.

Як видно з наведених вище прикладів, пропускання прийменників у сполученнях іменників, що не мають в англійській мові відмінків, приводить до невиразності типу зв'язку між обумовленим і визначальним.

Тому при відновленні повної форми сполучення можливі помилки, наприклад: *liquid carburizing* нерідко перекладається як *науглеродження рідини*, замість *науглеродження в рідині*. Для подолання зазначених труднощів необхідно виробити в студентів уявлення про можливий тип значеннєвих зв'язків між компонентами сполучень у даній терміносистемі, а також уміння обрати правильну інтерпретацію сполучень. Зі словом *lever* найбільше часто зустрілися такі типи зв'язків:

– призначення / *change gear lever* – важіль перемикачання передач;

– місцезнаходження / *apron lever* – рукоятка на фартуху;

– матеріал / *stainless steel lever* – рукоятка з нержавіючої сталі;

– конструкційні особливості / *forked-and-lever* – важіль з розвилкою на кінці;

– спосіб дії / *lap-end lead lever* – хитний важіль.

Безсумнівно, що при збільшенні вибірки кількість можливих типів зв'язку буде зростати. При роботі над текстом, що містить іменні атрибутивні сполучення, варто розвивати уміння студентів «вибраковувати» безглузді, хоча і лінгвістично припустимі трансформатори. Наприклад, можна використовувати вправи такого типу:

Оберіть словосполучення, синонічне даному:

Carbon content / *content of carbon*

(вміст вуглецю) / *content with carbon*

Oil tank / *tank made of oil*

(баз з олією) / *tank containing oil*

Wear resistanceresistance and wear
(зносостійкість) *resistance to wear*
Apron leverlever an apron
(рукоятка на фартуху) *lever having apron*
Coolant tank tank containing coolant
(бак з охолодною рідиною) *cool tank*

Власний досвід викладання, а також аналіз досліджень, присвячених саме цій проблемі, дозволяють стверджувати, що у процесі формування навичок перекладу перевага надається активним формам і методам навчання, суть яких полягає в такій організації навчання, що розрахована найбільшою мірою на розвиток у студентів ініціативи і самостійної думки. За допомогою активних форм і методів навчання відтворюється не лише предметний, а й соціальний зміст майбутньої професійної діяльності. До активних методів навчання належать науково-дослідна робота, перекладацька практика, ділова гра.

Що ж стосується саме мовної підготовки, то на початку навчального року курс поділяється на 3 групи за результатами співбесіди та тестування: А – група, де навчаються найсильніші студенти; Б – група, де навчаються студенти середнього рівня; В – група, де навчаються студенти найнижчого рівня. Відповідно до такого розподілу по-різному будується навчальний процес. Наприклад, рівень складності навчального матеріалу (лексика, граматики, усні теми тощо) при викладанні усіх дисциплін студентам груп А і Б вище, ніж у студентів групи В. Крім того, студентам груп А і Б, на відміну від студентів групи В, необхідно виконувати додаткові завдання, які в більшості випадків мають підвищений рівень складності.

Так, основний ігровий компонент має місце переважно при вивченні лексики. Студентам пропонується створити картки, що містять активну лексику з певної теми, з якими вони потім працюють на заняттях в ігровій формі. На одному боці картки розташоване слово англійською мовою, а на іншому – його переклад українською. При ігрових вправах студентам пропонується: подивитись на український варіант слова і згадати його англійською мовою та навпаки; до англійського варіанта слова підібрати синоніми або антоніми; пояснити партнеру слово англійською мовою, не називаючи його; за 1 хвилину запам'ятати 10 запропонованих слів і назвати їх по пам'яті з перекладом українською; з 10-15 запропонованих карток скласти логічну розповідь; із запропонованими картками зіграти з партнерами в гру «сніжний ком» тощо.

Під час практичних занять студенти виконували різноманітні індивідуальні завдання: аналізували та зіставляли різні моделі перекладу, вивчали прийоми стиснення та розширення інформації, оволоділи методикою порівняння рідної мови з іноземною, здобули знання про компенсаторні стратегії тощо. Це сприяло формуванню у майбутніх економістів умінь аналізувати розбіжності у будові різних мов, застосовувати перекладацькі трансформації, спиратись на контекст, оцінюючи ситуацію та добирати адекватні методи перекладу.

Під час практичних занять ми використовували індивідуальну та парну форми роботи. На початку кожного практичного заняття студенти отримували картки з індивідуальними завданнями на переклад термінології інформаційних технологій та переклад патентної документації, потім вони обмінювались своїми картками з партнерами-одногрупниками. Одногрупники оцінювали один одного, коригуючи помилки та виставляючи бали за кожне завдання. Це сприяло формуванню позитивних установок на досягнення кращого результату, готовності до оцінної діяльності, ефективного планування перекладацького процесу, добору методів і засобів перекладацької діяльності, прогнозуванню її результатів тощо.

Отже, запропоновані моделі та описані методи роботи з термінологічними сполученнями можуть бути використаними для формування у студентів навичок перекладу у різних галузях. Уміння студентів правильно інтерпретувати сполучення термінів, особливо багатоеlementні і багатозначні, є важливою навичкою, необхідною для адекватного сприйняття і перекладу науково-технічних текстів. Прищепити це уміння, як показує практика, нелегко. Наведені зразки вправ використовувалися на заняттях і виявилися ефективними, тому що підвищили готовність студентів до перекладу технічних текстів за фахом.

Список використаних джерел

1. Андреев Г.Я. Збірник технічних текстів для машинобудівних технікумів / Г.Я. Андреев. – К.: Вища школа, 1989. – 110 с.

2. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В.І. Карабан. – Вінниця, Нова книга. – 2004. – 576 с.
3. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу: навч. посібник [для студентів] / В.В. Коптілов. – Київ: Юніверс, 2003. – 280 с.
4. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу / І.В. Корунець. – К.: Вища школа, 1986. – 448 с.
5. Ятель Г. П. Англійська мова для студентів технічних вузів / Г.П. Ятель, Б.М. Князевський. – К.: Вища школа, 1989. – 382 с.

References

1. Andreev, G.Ya. (1989). *Zbirnik tekhnichnikh tekstiv dlya mashinobudivnikh tekhnikumiv* [Collection of technical texts for engineering colleges]. Kyiv, High School Publ., 110 p. (In Ukrainian).
2. Karaban, V.I. (2004). *Pereklad angliys'koї naukovoї i tekhnichnoї literaturi*. Gramatichni trudnoshchi, leksichni, terminologichni ta zhanrovo-stylistichni problemi [English translation of scientific and technical literature. Grammatical difficulties, vocabulary, terminology and genre-stylistic problems]. Vinnitsya, Nova kniga Publ., 576 p. (In Ukrainian).
3. Koptilov, V.V. (2003). *Teoriya i praktika perekladu* [Theory and Practice of Translation]. Kyiv, Yunivers Publ., 280 p. (In Ukrainian).
4. Korunets', I.V. (1986). *Teoriya i praktika perekladu* [Theory and practice of translation]. Kyiv, Vishcha shkola Publ., 448 p. (In Ukrainian).
5. Yatel', G.P., Knyazevs'kiy, B.M. (1989). *Angliys'ka mova dlya studentiv tekhnichnikh vuziv* [English for students of technical universities]. Kyiv, Vishcha shkola Publ., 382 p. (In Ukrainian).

Статья посвящена проблеме формирования навыков технического перевода в будущих специалистов в процессе изучения профессионально ориентированных дисциплин. Авторы на основе анализа трудностей перевода предлагают модели упражнений, которые способствуют формированию указанных навыков. Описанные методы и формы работы, в свою очередь, способствуют развитию ценностных ориентаций, иностранных коммуникативных умений, умений анализировать и адекватно оценивать свои действия, умений саморегуляции и самосовершенствования.

Ключевые слова: перевод, навыки перевода, иноязычное общение, трудности перевода.

The article deals with the formation of technical translation skills of future specialists in the course of studying profession-oriented subjects. The ability of students to interpret the combination of terms, especially complex ones, is an important skill needed for adequate perception and translation of scientific texts. In practice, to form this ability is not an easy task. The authors, based on the analysis of translation difficulties, suggest exercise patterns that contribute to the formation of these skills. The described methods and forms of work, in their turn, facilitate the development of value orientations, foreign language communication skills, ability to analyze and evaluate their actions, skills of self-regulation and self-improvement. The models and described methods of working with terminological combinations can be used to develop students' skills in various fields of translation. These models have been used in classes and have been effective because students have improved their technical translation skills.

Key words: translation, translation skills, foreign language communication, difficulties of translation.

Одержано 12.01.2016.